

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่มีคุณค่ามากและมีความสำคัญต่อมนุษย์หลายรูปแบบ คุณประโยชน์ที่เห็นได้ชัด โดยเฉพาะการทำไม้ไผ่จากป่าชายเลนมาเผาถ่าน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย วางไข่และหาอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำวัยอ่อนหลายชนิด โดยเฉพาะสัตว์น้ำเศรษฐกิจ เช่น กุ้ง ปูทะเล หอยนางรม ปลากระบอก ปลากระรัง เป็นต้น นอกจากนี้ป่าชายเลนยังทำหน้าที่เปรียบเสมือนเขื่อนป้องกันคลื่นลมจากทะเลที่สามารถซ่อมแซมตัวเองได้เมื่อได้รับความเสียหายจากพายุ ป่าชายเลนช่วยลดความรุนแรงจากพายุไม่ให้บ้านเรือนชายฝั่งต้องเสียหาย (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) แต่ในหลายปีที่ผ่านมาป่าชายเลนลดลงอย่างมาก โดยในปี 2504 มีพื้นที่รวม 2,299,375 ไร่ ลดลงเป็น 1,047,390 และ 1,579,693 ในปี 2539 และ 2543 ตามลำดับ (เนื่องจากการเก็บข้อมูลจากปี 2544 ถึงปัจจุบันรอการตรวจสอบความถูกต้องดังนั้น ข้อมูลที่แสดงจึงมีเพียงปี 2543) ดังตารางที่ 1 การลดลงของป่าชายเลนได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศชายฝั่งและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมง โดยเฉพาะประมงพื้นบ้านอย่างรุนแรง สาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนลดลงเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศในช่วงที่ผ่านมาซึ่งภาครัฐได้มุ่งเน้นการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเป็นหลักทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเป็น โรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม ที่พักตากอากาศ สำหรับการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น

จากการมีพื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างต่อเนื่องหน่วยงานภาครัฐจึงได้มีการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืนไว้สองแนวทาง แนวทางแรกเป็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างเข้มงวด มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและวางแผนดูแลป่าชายเลนในพื้นที่ รวมทั้งมีการปรับปรุงกฎหมายใหม่ให้มีความสอดคล้องและไม่เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน แนวทางที่สองเป็นการปลูกป่าชายเลนซึ่งจะช่วยเร่งให้ทรัพยากรป่าชายเลนที่เสื่อมสภาพฟื้นกลับมาอุดมสมบูรณ์ได้ดั้งเดิม คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 เร่งรัดให้มีการปลูกฟื้นฟูป่าชายเลน โดยคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับระบบนิเวศในพื้นที่นั้นๆ และต่อมาได้มีมติ

คณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2534 ให้ดำเนินการปลูกป่าชายเลนทั่วประเทศและได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะดำเนินการในพื้นที่เสื่อมโทรม เช่น การปลูกป่าชายเลนในพื้นที่ให้สัมปทาน การปลูกป่าในพื้นที่ผ่านการทำเหมืองแร่ดีบุกและการปลูกป่าภายหลังการทำนาถุ้ง

ตารางที่ 1 พื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทยระหว่างปี 2504 - 2543

ปี	พื้นที่ป่าชายเลน(ไร่)	อัตราการเปลี่ยนแปลง
2504	2,299,375.00	
2518	1,954,375.00	-15.00
2522	1,795,675.00	-8.12
2529	1,228,674.00	-31.5
2534	1,085,049.75	-11.6
2536	1,047,390.00	-3.47
2539	1,047,390.00	0.00
2543	1,579,693.00	50.82

ที่มา: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2546)

โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา เป็นโครงการปลูกป่าชายเลนมีรัฐบาลและกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ร่วมกันจัดทำเพื่อเป็นการถวายเป็นความจงรักภักดีและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยรัฐและประชาชนทุกหมู่เหล่าจะร่วมแรงร่วมใจกันฟื้นฟูป่าชายเลนทั่วประเทศเพื่อเทิดพระเกียรติถวายเป็นราชสักการะและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พื้นที่ชุมชนตำรุ หมู่ 4 ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่โครงการทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนดังกล่าวในอดีตมีพื้นที่ป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก แต่จากการส่งเสริมพื้นที่ใกล้เคียงเป็นนิคมอุตสาหกรรมจึงก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่รอบๆ เพื่อก่อสร้างเป็นโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัยรองรับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นคณะกรรมการโครงการ จึงพิจารณาเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลนพื้นที่ดังกล่าวให้กลับคืนมาสู่ปกติ จากการดำเนินงานโครงการ มาเป็นระยะหนึ่งพื้นที่ดังกล่าวยังไม่ได้รับความ

ร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควร ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาและดำเนินโครงการ ให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการศึกษามีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ๑๖๖ ปี ครุฑศึกษา จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนในพื้นที่โครงการ ข้อมูลจากการศึกษาสามารถนำไปจัดสัมมนาร่วมระหว่าง ผู้ศึกษา เจ้าหน้าที่โครงการและประชาชนในพื้นที่เพื่อหาแนวทางลดปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน พร้อมร่วมกันวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงานโครงการ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่และคงประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ-สังคมของประชาชนและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในพื้นที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนในพื้นที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนในพื้นที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลจากการศึกษาสามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้กับเจ้าหน้าที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มประสิทธิภาพของโครงการให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น
2. ผลจากการศึกษาสามารถประยุกต์ใช้กับโครงการปลูกป่าโครงการอื่นๆ ที่มีโครงสร้างการดำเนินงานและโครงสร้างของสภาพพื้นที่โครงการคล้ายคลึงกับโครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และนำเสนอแนะจากการศึกษาไปกำหนดแนวทางในการดำเนินโครงการที่รับผิดชอบเพื่อให้โครงการประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น
3. ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะสามารถนำไปส่งเสริมให้กับประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน และหาแนวทางลดปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนและร่วมกันวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงานบริหารจัดการป่าชายเลนแห่งนี้ ให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่และคงประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้จะทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนในพื้นที่โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา พื้นที่ชุมชนตำหุ หมู่ 4 ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ปี 2548 โดยมุ่งศึกษาเฉพาะประชาชนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือผู้แทนหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างจำนวน 295 ครัวเรือน จากจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 1,119 ครัวเรือน

นิยามศัพท์

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอนิยามศัพท์เพื่อประกอบการศึกษา ดังนี้

โครงการ หมายถึง โครงการปลูกป่าชายเลนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา จังหวัดสมุทรปราการ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม หมายถึง ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกและแรงงานในครัวเรือน อาชีพหลัก รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน

ประชาชน หมายถึง หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนตำบลดำรง หมู่ 4 ตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือนตัวอย่างที่ได้รับจากสถาบันการศึกษา

รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี หมายถึง ผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินได้รับจากการประกอบอาชีพของสมาชิกทุกคนในครอบครัวรวมกันในรอบปี โดยมีได้หักค่าใช้จ่าย

อาชีพหลัก หมายถึง การประกอบกิจการต่างๆ ที่ก่อให้เกิดรายได้ประจำและเป็นรายได้หลักที่ใช้ดำเนินชีวิตของสมาชิกในครัวเรือน

การรับรู้ข่าวสาร หมายถึง การได้รับข้อมูลหรือความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ระยะเวลาในการอยู่อาศัยถาวรและประกอบอาชีพในชุมชนที่เป็นภูมิลำเนาปัจจุบันของหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนตัวอย่าง

ความคาดหวังประโยชน์จากโครงการ หมายถึง ผลประโยชน์ที่หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนที่มีความคาดหวังว่าจะได้รับการดำเนินงานโครงการ

ระยะทางจากที่พักอาศัยถึงที่ตั้งโครงการ หมายถึง ระยะทางระหว่างที่ตั้งบ้านเรือนของ
หัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนครัวเรือนตัวอย่างไปยังที่ตั้งโครงการ มีหน่วยเป็นกิโลเมตร

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชายเลน หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ
ป่าชายเลนและวิธีการดำเนินการตามหลักวิชาการเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในป่า
ชายเลน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การสมัครใจเป็นแรงจูงใจที่ไม่ได้เกิดจากค่าจ้าง โดยเกิดจากศรัทธา
อาหารและสิ่งอำนวยความสะดวก

การมีส่วนร่วมโครงการ หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การ
ปฏิบัติและการประเมินผลของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ